

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Олександра Володимировича Мельника
“Наукова, освітянська та громадська діяльність Миколи
Ковальського (1929–2006)”, подану до захисту на здобуття наукового
ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія
України

Біографічні дослідження в наш час все більше привертають увагу науковців і покликані сприяти поглибленому вивченню історії української інтелігенції, її ролі та місця у вітчизняній історіографії. Персоніфіковані дослідження, написані на стику історіографії і біографістики, вивчають не лише творчу спадщину вченого, а також його життєвий шлях, позанаукову діяльність. Цей підхід є виправданим, адже історики часто були громадськими діячами свого часу і це впливало на їх науково-методологічні зацікавлення.

Дисертант на основі опрацьованих неопублікованих та опублікованих джерел висвітлив громадську, культурно-освітню та наукову діяльність історика, джерелознавця Миколи Ковальського (1929–2006) в контексті суспільно-політичних та культурно-освітніх процесів ХХ ст., проаналізував його науково-історичний доробок, встановив внесок вченого в розвиток української історичної науки другої половини ХХ – першої третини ХХІ ст. Особливо добре реконструйовано здобувачем педагогічний, науково-організаційний та дослідницький напрями діяльності історика в середніх навчальних закладах Острога, Львівському обласному інституті вдосконалення вчителів, Українському державному музеї етнографії та художнього промислу, Криворізькому загальнонауковому факультеті.

Варто відзначити, що О. Мельник вперше зробив спробу комплексно дослідити багатогранну діяльність Миколи Ковальського. Зокрема, автору

вдалося розкрити суспільно-політичні умови формування світогляду та розвиток професійних зацікавлень вченого, висвітлити вплив на нього родинного оточення. Досягненням автора є аналіз основних напрямів наукової діяльності вченого, його робіт з історії України, джерелознавства, історіографії, спеціальних історичних дисциплін.

Дисертація О. В. Мельника є історико-біографічним дослідженням, має логічну структуру, побудована за проблемно-хронологічним принципом. Робота відповідає поставленій меті та завданням, складається з вступу, чотирьох розділів (поділених на 12 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі роботи представлені всі основні компоненти, які належним чином розкриті. Насамперед це обґрунтування актуальності теми дослідження. Дисертант також чітко визначив хронологічні рамки роботи, мету та завдання, які необхідно вирішити для її реалізації, об'єкт і предмет дослідження, його практичне значення. О. Мельник вперше на підставі широкого комплексу джерел реконструював життєвий шлях М. Ковальського, зробив комплексний аналіз наукового доробку вченого з історії України, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін. Також здобувач визначив і охарактеризував форми, методи та напрями громадської діяльності вченого.

Варто відзначити, що дисертант використав широке коло джерел та літератури (920 позицій). Аналізуючи історіографію дослідження, відзначимо, що О. Мельник добре ознайомлений з науковим доробком своїх попередників, докладно представив здобутки сучасної історіографії. Заслугою автора є те, що він вперше залучив до наукового обігу чимало документів, зокрема численні матеріали з фондів київських (Центральний державний історичний архів України, м. Київ), львівських (ДАЛО, Архів інституту народознавства НАН України, Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, Архів Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти),

волинських (ДАВО, ДАРО, Архів Національного університету “Острозька академія”), дніпропетровських (ДАДО, Архів Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. Яворницького) архівів, а також неопубліковані документи з фондів домашнього архіву родини Ковальських в Острозі. Надзвичайно цінними для такого роду роботи були усні джерела – аудіозаписи спогадів колег та учнів М. Ковальського. Використана джерельна база є достатньо репрезентативною і сприяла всебічному дослідженню і висвітленню громадсько-педагогічної та наукової діяльності вченого.

Рецензована робота відзначається чіткістю побудови, логічним викладом та в цілому ґрунтовним розкриттям теми.

У першому розділі “Методологія, історіографія та джерельна база” фахово проаналізовано літературу з вказаної проблематики та окреслено коло питань, що потребує подальшого вивчення. У цьому ж розділі також розкрито загальну методичку та основні методи дослідження, які ґрунтувалися на врахуванні специфіки біографістики та просопографії – спеціальних історичних дисциплін, що суттєво розширюють можливості всебічної реконструкції історичного процесу взагалі та ролі в ньому конкретної людини зокрема.

У другому розділі “Життєвий і творчий шлях М. Ковальського” О. Мельник висвітлив родинне оточення та ранній період діяльності майбутнього вченого, пов’язаний із здобуттям освіти, формуванням та розвитком професійних зацікавлень. Розкрив професійну діяльність історика у Острозі, Львові та Дніпропетровську.

У третьому розділі “Внесок дослідника в українську історичну науку” проаналізовано напрями наукових досліджень М. Ковальського. Висвітлено здобутки вченого у галузі джерелознавчих, історіографічних досліджень та спеціальних історичних дисциплін. Відзначено, що основну частину наукового доробку М. Ковальського складають конкретно-джерелознавчі дослідження, присвячені писемним пам’яткам. Автор відзначив еволюцію поглядів вченого

щодо класифікації писемних джерел XVI – першої половини XVII ст., які він ділив на два роди: документальні та оповідні (наративні), звертаючи основну увагу на аналіз як окремих пам'яток, так і комплексів першого роду. О. Мельник відзначив, що розробки історика відзначаються глибоким концептуальним підходом до проблем, наявністю широкої методологічної бази, використанням значної кількості неопублікованих архівних джерел.

У окремий підрозділ автор виокремив праці М. Ковальського з історії України XVI–XVII ст., присвячені зокрема розгляду політичного становища в Україні другої половини XVI ст., розвитку міського життя того часу (магдебурзького права, торгівлі та ремесла й ін.) і козацько-селянським повстанням кінця XVI – першої половини XVII ст., дипломатичній підготовці Переяславської ради та московській дипломатії на українських землях у 70–90-х роках XVII ст.

У четвертому розділі “М. Ковальський як організатор науки та громадський діяч” охарактеризовано науково-організаційну та громадську діяльність вченого. Розкрито формування наукової школи під його керівництвом. Відзначено, що це був один із найпомітніших напрямів, де знайшли вияв організаційні здібності М. Ковальського. Загалом, учений виховав 28 кандидатів історичних наук, 13 з яких стали докторами наук та сьогодні працюють у наукових і педагогічних центрах України та за кордоном. Окрім формування власної наукової школи О. Мельником виокремлено редакційну працю, організацію та проведення вченим наукових заходів та конференцій, заснування наукових товариств.

У висновках викладено найбільш значущі результати дослідження. Загалом, можна стверджувати, що дисертанту вдалося вирішити поставлені завдання, робота відзначається актуальністю, науковою новизною і заповнює одну з прогалин у сучасній українській історіографії.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О. В. Мельника, слід висунути деякі зауваження та пропозиції.

1. Дисертаційне дослідження лише виграло б, якщо б автору вдалося детальніше розкрити особисте життя М. Ковальського, висвітлити, наскільки сімейні обставини впливали (чи не впливали) на професійну діяльність, часту зміну місця праця та переїзди, тим більше, що просопографічні методи передбачають такий аналіз.

2. Висвітлюючи життєвий шлях вченого, варто було б детальніше розкрити, як впливали тогочасні умови на формування Миколи Ковальського як дослідника і вибір ним сфери наукових інтересів. Не достатньо представлено роль вченого в історичному середовищі 1960–1970-х рр.

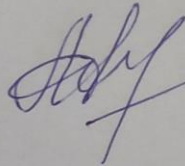
3. У роботі трапляються дрібні неточності, описки, технічні та пунктуаційні помилки. Зокрема, на с. 65 зазначено, що М. Ковальський опрацював “рукописи в бібліотеці Ягеллонського університету. Окрім того, Микола Павлович ознайомився з каталогами відділу рукописів і давніх книг наукової бібліотеки Краківського університету”, очевидно йдеться про бібліотеку Ягеллонського університету. На цій ж сторінці зазначено: “Як свідчать відношення, збережені у ДФАРК, 1973–1974 рр. дослідник опрацював фонди Центрального державного історичного архіву України в м. Харкові”. Як відомо, центральних державних історичних архівів було і є лише два – у Києві та Львові. У Харкові обласний архів у 1920-х рр. мав назву Харківський історичний архів, з 1941 р. став Державним архівом Харківської області.

Однак вказані зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Олександра Володимировича Мельника. Робота написана на високому науково-теоретичному рівні, є цілісною і завершеною історичною працею. Висновки, зроблені дисертантом, достатньо аргументовані, а результати дослідження належним чином апробовані на

міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Зміст роботи, як належно, відображено в авторефераті та 15 наукових публікаціях – 4 з яких у фахових виданнях, 3 у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних, 8 у збірниках матеріалів конференцій.

На нашу думку, дисертація Олександра Володимировича Мельника відповідає сучасним вимогам до таких робіт, є самостійною і оригінальною просопографічною студією, яка написана на належному теоретико-методологічному рівні, а її автор Олександр Володимирович Мельник заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

М. М. Чебан

кандидат історичних наук,
архівіст відділу використання
інформації документів Центрального
державного історичного архіву
України, м. Львів

Людмила Чебан М.М.
завідує :
директор ЦДА
України, м. Львів

І.Д. Тельчак

